

Memuary matki teatru żydowskiego

Pod kierunkiem Katedry Judaistyki Uniwersytetu Wrocławskiego, we współpracy z Muzeum Żydów Polskich POLIN i Wydawnictwem Naukowym PWN została zainicjowana seria „Żydzi. Polska. Autobiografia”, w ramach której ukazują się wspomnienia opisujące życie żydowskie przed drugą wojną światową. W ramach serii do rąk czytelników trafiają memuary „matki teatru żydowskiego” Estery Racheli Kamińskiej „Boso przez ciernie i kwiaty”. Wspomnienia po raz pierwszy opublikowano, nota bene, bez zgody autorki w brazylijskim czasopiśmie „Dos Jidisze Wochnblat”. Za zgodą autorki opublikował je w trzydziestu dwóch odcinkach warszawski dziennik „Der Moment” od 11 czerwca 1926 roku do 21 stycznia 1927 roku. Tłumaczenia dokonała Mirosława M. Bułat na podstawie tej właśnie publikacji.

Memuary opatrzone są rozbudowanym wstępem pióra tłumaczki kreślącym tło polityczne, społeczne i obyczajowe, w jakim przyszło żyć społeczności żydowskiej w Cesarstwie Rosyjskim, poczynając od I rozbioru Polski po wybuch I wojny światowej. W tekście Bułat zamieściła także obszerny opis życia i twórczości Estery Rachel Kamińskiej oraz porównanie wspomnień aktorki z XIX-wiecznymi wspomnieniami aktorów i aktorek europejskich.

Estera Rachel Kamińska urodziła się, jak się przyjmuje, 17 marca 1870 roku w małym sztetlu Porozów niedaleko Wołkowyska w wielodzietnej rodzinie Lei Sary i Chaima Jochanana Halpernów. Jako dwunastoletnia dziewczynka wyjechała do zamężnych sióstr do Warszawy. Bakcyła teatru złapała właśnie w Warszawie. Jej brat zaprowadził ją do aktora Józefa Goldszmidta, ponieważ dowiedział się, że trupa Abrahama Goldfadena poszukuje dziewczynki do ról dziecięcych. Aktor stwierdził, że Estera wygląda zbyt dojrzałe do wykonywania ról dzieci na scenie, ale zgodził się uczyć ją nut. Zadebiutowała w 1892 roku w roli Mirele w operetce Goldfadena „Bobe Jachne”, którą wystawiała „rosyjsko-niemiecka” trupa pod wodzą Olgi Józefowicz. Kiedy Estera otrzymała propozycję objazdu prowincji z nowo utworzona trupą otrzymała od rodzeństwa warunek: ślub z członkiem zespołu, najchętniej z Abrahamem Izaakiem Kamińskim. Ślub wzięli w 1893 roku. W swoich wspomnieniach aktorka wspomina dzieciństwo w Porozowie, lata nastoletnie w Warszawie i czas objazdów prowincji Cesarstwa Rosyjskiego z trupą teatralną po ślubie z Kamińskim w okresie 1892-97.

Życie teatralnej trupy nie było usłane różami. Występowali w stajniach, remizach strażackich, koszarach, słodowniach, które najpierw musieli sami uprzętać. Zdarzały się również występy w prywatnych domach a także w bardziej komfortowych warunkach, jak występy w Teatrze Wielkim w Łodzi. Ale na ogół występowali i mieszkali w spartańskich warunkach. Nierzadko nie mieli za co przejechać do następnego miasta na występy. Kamińska nie raz zastawiała swoje drogocenne kolczyki na poczet przyszłych dochodów w kolejnym mieście. Zdarzało jej się głodować. Artyści nie u wszystkich cieszyli się szacunkiem. Aktorka wspomina niedwuznaczne sytuacje, w jakich nie raz się znalazła. Raz nawet jeden z „miłośników teatru” chciał ją i jej nienarodzone dziecko odkupić od Kamińskiego. Aktorzy często tułali się po ulicach w poszukiwaniu noclegu. Nie raz słyszeli: - „Komedianszczikes nie wpuszczamy”. Nie wolno im było używać jidysz na scenie, więc chwyтали się różnych sposobów, by obejść ten zakaz.

Aktorka opisuje także jak w latach dziewięćdziesiątych XIX wieku ich trupa omijając zakaz nocowania i występowania Żydów w Kijowie zatrzymała się po drugiej stronie Dniepru w podmiejskim osiedlu terytorialnie należącym do guberni czernichowskiej, gdzie zakaz nie obowiązywał. Tam też występowali, a widzowie przyptywali z Kijowa stateczkami.

Nie mało zachodu miała także trupa z każdorazowym zdobyciem pozwolenia na występy miastach i miasteczkach Imperium Rosyjskiego, w których urzędnicza samowola szła ręką w rękę z łapówkarstwem.

Wspomnienia Kamińskiej pozwalają nie tylko zajrzeć za kulisy żydowskiego teatru z końca XIX wieku, ale także są niewyczerpanym źródłem opisującym obyczaje społeczności żydowskiej na terenie Cesarstwa Rosyjskiego w owych czasach.

Estera Rachel Kamińska, „Boso przez ciernie i kwiaty”, PWN, Warszawa 2020.